

Kirjoituksia kansakuntien köyhyydestä ja rikkaudesta

Klaus Kultti
Professori

Helsingin Kauppakorkeakoulu

A not-so-dismal science:
A broader view of economies
and societies.

Eds. M. Olson and S. Kähkönen.
Oxford University Press 2000.
Oxford pp. 274

Tässä kirjassa on monta hyvää lukua, joiden ymmärtäminen olisi todennäköisesti hyödyllistä erityisesti poliitikoille ja talouspolitiikan suunnittelijoille. Talouspolitiikan kohteet/uhrit saavat niistä avartavan näkökulman siihen, mistä oikein on kyse. Kirja koostuu johdannon lisäksi kymmenestä luvusta, jotka käsittelevät hyvinkin erilaisia aiheita, mutta joita yhdistää selkeä näkemys siitä mikä on yhteiskunta, miten erilaiset yhteiskunnat ovat muodostuneet, minkälaiset asiat ovat mahdollisia erilaisissa hallintomuodoissa ja mitkä tekijät ovat eri yhteiskuntien menestyksen taustalla.

Karkeasti ottaen kirjoittajat käyttävät teoreettisena lähtökohtanaan *Mancur Olsonin* käsitystä valtiosta. Vaikka hänen teoriansa ei tietenkään ole täydellinen, on virkistävää vaihtelua, kun yhteiskunnallinen teoretisointi todella perustuu teoriaan, jota on mahdollista testata ja jota on myös käytännössä testattu empiirisesti. Normaalistihan keskustelu yhteiskunnallisista asioista ja poliittisista tavoitteista on joko täysin ad-hoc -pohjaista, perustuu yhteiskuntafilosofien sepitteille, joista jokainen eturyhmä löytää varmasti itselleen sopivan, tai

sitten keskustelua ohjaa yhteiskuntatieteilijöiden mielikuvitus- ja toivemaailma

En viitsi viedä iloa niiltä mahdollisilta lukijoilta, jotka eivät ole Olsonin käsityksiin tutustuneet, mutta lienee kohtuullista paljastaa, että hänen teoriansa ei perustu ajatukselle poliitikoista ja yhteiskunnan eturyhmistä, jotka eivät aja omaa etuaan, kuten ei myöskään verotuksen autuaaksitekevistä vaikutuksesta tai siitä, että julkinen valta olisi jotenkin erityisen luotettava sopimuskumppani. Olson pitää yksityisomistusta yhteiskunnan vaurauden kannalta olennaisen tärkeänä seikkana, mikä varmaankin on järkytys niin etabloituneille yhteiskuntatieteilijöille kuin lehdistössä paljon mainostetulle uudelle sukupolvelle, joka on tullut yhteiskunnallisessa ajattelussaan taas kerran siihen syvälliseen tulokseen, että kaikki pitää jalkaa tasan.

Alkajaisiksi Olson pohtii sitä, miksi jotkut valtiot ovat rikkaita ja toiset köyhiä. Hän kirjoittaa sujuvasti ja käy läpi sekä teoriaa että empiriaa. Empiirisessä osuudessa käytetään hyväksi tietoja siirtolaisuudesta ja siitä kuinka tuottavia siirtolaiset olivat emämaassaan ja

uudessa kotimaassaan. Tämä kertoo jotakin eri yhteiskuntien tuottavuudesta ja kannustimista taloudelliseen toimeliaisuuteen. Kaikkein tärkeimmät kannustimet näyttävät liittyvän koordinoituun toimintaan, jonka suurin este on tuttu vapaamatkustajaongelma. Jos yhteiskunnan poliittistaloudelliset instituutiot antavat kannustimet koordinoituun toimintaan, Olsonin mukaan on odotettavissa vaurautta, muutoin köyhyyttä.

Toisessa luvussa *Joel Mokyr* pohtii teknologisen innovatiivisuuden leviämisen edellytyksiä ja esteitä. Kirjoituksessa on täysin turhaa formalismia ja ehkä hieman pakotetunlaisesti analogioita evoluutioon. Mutta sen perussanoma on selvä: Yhteiskunta koostuu eturyhmistä ja sikäli kuin näillä on valtaa, ei ole mitään syytä olettaa kannattavien innovaatioiden leviävän, jos ne uhkaavat eturyhmän asemaa. Mokyr esittää yksinkertaisen ja ilmeisen hyödyllisen tavan hahmottaa yhteiskunnallista päätöksentekoa. Päätökset voivat tapahtua markkinoilla, auktorisoidun ryhmän (esimerkiksi eduskunta tai väkivaltainen kansanjoukko) toimilla tai jonkinlaisella äänestysmekanismilla, johon kaikki saavat osallistua. Erityyppiset asiat päätetään optimaalisesti eri menetelmillä ja menestyvä yhteiskunta tietysti toimii lähempänä optimia kun huonosti menestyvä yhteiskunta, jossa esimerkiksi seikat, jotka pitäisi päättää markkinoilla päätetäänkin poliittisessa koneistossa.

Melkoisesta henkilökohtaisesta ponnistuksesta huolimatta en saanut luettua kolmatta lukua kuin muutaman sivun. Siinä *Oliver Williamson* taas kerran elaboroi transaktiokustannusten merkitystä puoduttavalla otteella. Hänen työhönsä tutustuneet ovat vakuuttaneet, että hän kirjoittaa aina samasta asiasta, joten kaksi hänen juttuaan lukeneena en tunne ko-

vin huonoa omaatuntoa tämänkertaisesta epäonnistumisesta.

Neljäs luku on kirjan helmiä. Olson pohtii siinä diktatuurin ja demokratian perusteita ja niiden vaikutusta taloudelliseen kehitykseen. Olsonin näkemys valtion tai yhteiskunnan synnystä ja perusteista tulee lyhyesti selväksi. Luvussa käydään läpi historiallisempiiristä aineistoa teorian tueksi. Olson esittää, minkälaiset kannustimet hallitsijalla on erilaisissa järjestelmissä ja miten nämä vaikuttavat hänen alamaisiinsa. Ohimennen Olson paljastaa myös miksi ja minne ovat syntyneet rahoitusalan suuret keskukset ja miksi tästä monien halveksimasta ja näennäisen hyödyttömästä toiminnasta kertyy niin suuret voitot.

Viidennessä luvussa *Bradford De Long* jatkaa neljännen luvun aiheesta jouhevan nautittavaan tyyliin. Hän käsittelee sitä, miksi suurin osa historiallisesti hyvin vahvoista maailmanmahdeista loppujen lopuksi sortui tai taantui. Hän keskittyy tutkimaan Euroopan kaupunkivaltioita ja niiden kehittymistä valtioiksi noin 1400-luvulta 1800-luvulle. Ainoastaan Britannia pystyi välttämään taantumisen ja De Longin analyysi tästä on harvinaisen selkeää, vaikka hän varovaisena miehenä painottaa johdopäätöstensä epävarmuutta.

Kuudennessa luvussa *Erik Moberg*, joka kirjoittajaluettelon mukaan on politiikan tutki- ja freelancepohjalta, pohtii Ruotsin tapausta. Tämä on kahdessa mielessä tärkeä kohde. Ensiksi Ruotsi näyttää olevan se empiirinen tosi-seikka tai havainto, joka falsifioi Olsonin teorian siitä, mikä määrää yhteiskunnan hyvinvoinnin. Toiseksi Moberg ei selvästikään ole Olsonin opetuslapsi vaan hänellä on hyvin kriittinen ote Olsonin teoriaan. Ruotsi on niin sanotun hyvinvointivaltion peri- tai esikuva, mutta juuri tämän pitäisi tehdä Ruotsista yh-

teiskunta, jossa kannustimet eivät ole kohdallaan Olsonin teorian mielessä. Moberg kuitenkin päätyy siihen, että Olsonin teoria ei oikeastaan ole riittävän rikas käsitelläkseen Ruotsia ja hän pelastaa sen esittelemällä jaottelun eksplisiittiseen ja implisiittiseen (etuoikeudet eturyhmille, tullit ja muut kilpailua estävät toimenpiteet) tulojen uudelleenjakoon. Ruotsissa on hänen mukaansa ollut paljon edellistä ja vähemmän jälkimmäistä. Hän argumentoi, että jälkimmäinen on paljon pahempaa ja niin keskittyminen pelkästään julkisen sektorin kokoon antaa väärän kuvan. Hänen kritiikkinsä on huomattavasti vakuuttavampaa kuin hänen oma teoretisointinsa. Mutta esimerkiksi huomio siitä, että Ruotsi oli hyvin pitkään maailman kolmen tai neljän vauraimman yhteiskunnan joukossa ja on nykyään ehkä siinä viidetoista lienee kiinnostava lisä suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnalliseen keskusteluun.

Edward Montgomery käsittelee työmarkkinoiden tasa-arvoa ja erityisesti toimenpiteitä, joilla suositaan joitakin ryhmiä (affirmative action). Hän pohtii lähinnä Yhdysvaltojen ja Intian tilannetta, joista jälkimmäinen maa on perin kiinnostava tapaus kastijärjestelmänsä ja kastittomia ryhmiä koskevien kiintiöidensä takia. Montgomeryn tapa käsitellä aihetta on ikävä kyllä hieman sekava ja hän käy läpi useita malleja, joiden perusteella kiintiöt voivat aiheuttaa melkein mitä tahansa. Kiintiöintoilijoiden kannalta ikävä uutinen on, että kiintiöt voivat joissain tapauksissa huonontaa kohde-ryhmän asemaa.

Russell Hardin käsittelee selvästi määrittelyjen, yleensä pienten, ryhmien asemaa silloin kun ne haluavat etuoikeuksia. Nämä ryhmät eivät tietenkään pue tavoitteitaan tällaiseen muotoon, mutta Hardinin analyysi johtaa väistämättä siihen, että oli ryhmän erotteleva teki-

jä kielellinen, uskonnollinen, etninen tai ammatillinen, ryhmän vaatimus erityisstatuksesta on loppujen lopuksi vain taloudellisen tuen vaatimusta muulta yhteiskunnalta. Tämän seikan tunnustaminen tervehdyttäisi keskustelua valtavasti. Kyse on vain siitä, että eri ryhmät vaativat tukea elämäntapavalintoihinsa. Russell tuo esiin myös monesti huomiotta jäävän seikan, että erityisstatuksen myöntäminen jollekin ryhmälle saattaa loukata ryhmän jäsenen yksilöllisiä oikeuksia tai kaventaa niitä valtaväestöön verrattuna.

Yhdeksännessä luvussa *Robert Cooter* ei yllä edes keskinkertaisen opinnäytetyön tasolle käsitellessään sosiaalisia normeja. Jutulla lienee lähinnä lukijaa tyhmentävä vaikutus.

Viimeisessä luvussa *Pranab Bardhan* pohtii institutionaalisten seikkojen merkitystä, lähinnä haittaa, taloudelliselle kehitykselle. Hän valottaa virkistävästi sitä seikkaa, että poikkeamat niin sanotusta läntisestä mallista eivät välttämättä ole mitenkään huonoja ja että monissa Aasian maissa julkisen vallan ja liike-elämän läheiset suhteet ovat tuottaneet merkittäviä taloudellisia hyötyjä. Useat länsimaissa perin monimutkaiset ja kalliit transaktiot kuten kiinteistökaupat voidaan saada aikaan lähes ilman kustannuksia, kun koordinaation aste ja siten informaatio on riittävän hyvää. Bardhanin näkemyksen, jota hän soveltaa Intiaan, voi tiivistää siihen, että hän ei usko tarinaan hyväntah- toisesta julkisesta vallasta mutta ei myöskään tarinaan julkisesta vallasta, jonka ainoa tavoite on varastaa maksimaalisesti alamaailmalle. Hänen mukaansa julkisella vallalla on esimerkiksi tärkeä koordinaatiotehtävä, jonka menestynyt toteuttaminen johtaa merkittävään taloudellisen hyvinvoinnin kasvuun. Niin mukavalta kuin tämä kuulostaakin Bardhan ei kuitenkaan elaboroi, missä suhteessa koordinaatiotehtävän

toteuttaminen olisi ristiriidassa maksimaalisen varastamisen kanssa.

Mielestäni kirja on kohtuullisen mukavaa iltalukemista, jonka keskeisin anti on siinä, että yhteiskunnallisten kysymysten pohdiskelu perustuu teorialle siitä, mikä yhteiskunta on. Riippumatta käsityksen oikeudesta tällainen lähestymistapa tuo kurinalaisuutta keskuste-

luun ja mahdollistaa johtopäätösten kriittisen tarkastelun; seikka, jonka minä olen yleensä kokenut kovin vaikeaksi tämän tyyppisten asioiden kohdalla. Kirjan parhaat luvut ovat Olsonin ja De Longin kirjoittamia, mutta Williamsonia ja Cooteria lukuun ottamatta muitakin voi suositella, jos aihe kiinnostaa. □